

บทที่ 1

บทนำ (Introduction)

กำเนิดแห่งศาสนา

นักมานุษยวิทยาให้ความเห็นเกี่ยวกับกำเนิดแห่งศาสนาไว้ต่าง ๆ กัน การกำเนิดศาสนานั้นเกิดจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งเร้นลับ อี.บี. ไทเลอร์ (E.B. Tylor) มีความเห็นว่า ศาสนาเกิดจากความเชื่อถือศรัทธาในอำนาจวิญญาณ (belief in spiritual beings) กล่าวคือ ในขณะที่คนนอนหลับหรือถึงแก่กรรม วิญญาณของคนผู้นั้นจะออกจากร่าง เริ่มแรกมนุษย์มีความเชื่อถือศรัทธาในเรื่องวิญญาณ (souls) ต่อมาจึงนับถือผีบางเทวดา (animism) และในที่สุดก็เคารพนับถือเทพเจ้า (deities) มาเรต (Maret) มีความเห็นว่า ดั้งเดิมนั้น มนุษย์คงเคารพนับถือธรรมชาติว่ามีวิญญาณสิงสถิตอยู่ (animatism) และมีอำนาจให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ เรียกว่า มานะ (mana) ต่อมาจึงนับถือผีบางเทวดา (animism) ที่มีอำนาจบันดาลความสุขความทุกข์ให้แก่มนุษย์ แอนดรู แลง (Andrew Lang) มีความเห็นว่ามนุษย์มีความเชื่อถือศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว เซอร์ เจมส์ แฟรเซอร์ (Sir James Frazer) มีความเห็นว่าในสมัยโบราณมนุษย์มิได้ใช้วิทยาศาสตร์อธิบายเหตุผล จึงใช้มายา (Magic) อธิบายชี้แจงและบังคับธรรมชาติ ต่อเมื่อเวลาล่วงมา มายากร (Magician) จึงกลับกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในการกระทำพิธีสำหรับชุมชน และเพื่อขยายอำนาจของตน จึงอ้างอำนาจของเทพเจ้า (deities) ว่าตนเป็นผู้ติดต่อกับเทพเจ้าโดยตรง¹ ความเห็นของนักมานุษยวิทยาเกี่ยวกับกำเนิดแห่งศาสนา ทำให้เห็นต้นกำเนิดแห่งความเชื่อถือศรัทธาของมนุษย์ได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ซึ่งแบ่งความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาได้ ดังนี้

1. การนับถือธรรมชาติ (Animatism) ธรรมชาติเป็นสิ่งที่แวดล้อมมนุษย์อยู่ ถ้าธรรมชาติเป็นไปโดยปกติ มนุษย์คงไม่มีความแปลกประหลาดใจแต่อย่างใด เมื่อใดก็ตามที่ธรรมชาติผันแปรทำให้เกิดปรากฏการณ์ผิดไปจากปกติ เช่น แผ่นดินไหว อุทกภัย वादภัย ภูเขาพังทลาย เกิดความแร้นแค้น แห้งแล้ง ทำให้มนุษย์เกิดความทุกข์ยากขึ้น มนุษย์ก็จะถือว่าธรรมชาติเหล่านี้ให้คุณให้โทษได้ จึงพากันเคารพกราบไหว้บูชา

¹ Anthony F.C. Wallace, *Religion: An Anthropological View*, (New York: Random House, 1966), pp. 6-8

ตามธรรมชาติมนุษย์ย่อมคิดหาเหตุผลจากสิ่งที่มีอยู่ในตนเอง กล่าวคือ คนใช้อารมณ์เป็นเครื่องตัดสินใจให้คุณให้โทษแก่ผู้อื่นได้ เช่น ผู้ใดทำให้ชอบใจก็รัก ผู้ใดทำให้ไม่ชอบใจก็โกรธหรือเกลียดชัง ฉะนั้น มนุษย์จึงคิดถึงธรรมชาติในแง่เดียวกัน คือ ถ้าได้พินอบพิเทา ประจบประแจงเอาใจธรรมชาติแล้ว ธรรมชาติก็จะไม่โกรธไม่ทำร้ายคน เมื่อจะขอร้องหรืออ้อนวอน มนุษย์จึงใช้เครื่องเช่นไหวบูชาธรรมชาติ

2. การนับถือผีสาบเทวดา (Animism) เมื่อความคิดของมนุษย์เจริญขึ้น จึงรู้จักสังเกตเรื่องราวของคนว่ามีสิ่งหนึ่งอาศัยอยู่ในร่างกาย คือในขณะที่คนนอนหลับ จะมีสิ่งหนึ่งที่ไม่หลับไปตามร่างกาย และออกจากร่างกายไปท่องเที่ยวอย่างอิสระ พบปะใครที่ตายไปแล้วได้ในขณะฝัน สิ่งนี้ที่กล่าวถึงก็คือ วิญญาณ วิญญาณนี้ไม่มีแก่ไม่มีตายเหมือนกับร่างกายที่วิญญาณสิงอยู่ เมื่อคนตาย วิญญาณจะออกจากร่าง และอาจปรากฏให้คนอื่นเห็นได้เป็นครั้งคราว วิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้ว จึงเรียกว่า ผี ผีนั้นมีหลายชั้น คนชั้นสามัญเมื่อตายก็เป็นผีชั้นสามัญ คนชั้นหัวหน้าตายไปก็เป็นผีชั้นหัวหน้า เช่น ผีเสื้อเมือง ซึ่งมีคนเกรงกลัวมาก ถ้าทำไม่ถูกใจก็โกรธ อาจทำให้เดือดร้อนได้ ต้องรู้จักประจบประแจงให้ถูกใจ มีการถวายเครื่องเช่นสังเวทบูชา จึงจะทำให้ร้ายกลายเป็นดี

มนุษย์เมื่อประสบภัยธรรมชาติ ไม่สามารถต่อสู้ต้านทานได้ก็นึกเอาว่า เพราะผีหรือเทวดาที่มีอำนาจเหนือตนเป็นผู้บันดาล จึงเกิดลัทธิบูชาผีสาบเทวดาขึ้น เช่นถ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ต้องทำพิธีขอฝนหรือถ้าปีใดข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ต้องทำพิธีบูชาผีสาบเทวดา นอกจากนี้คนสมัยโบราณยังมีพิธีฆ่าคน หรือสัตว์บูชาผี และถวายพิธีพันธุธัญญาหารแก่ผีสาบเทวดา การบูชาผีนี้คงทำอย่างง่าย ๆ กล่าวคือ ถ้าบูชาเทพประจำแม่น้ำ ก็จับผู้ที่ถูกบูชาผีโยนลงไปในแม่น้ำให้จมน้ำตาย ถ้าเป็นเทพประจำแผ่นดิน ก็เอาผู้ถูกบูชาผีฝังดินให้ตายทั้งเป็น ถ้าเป็นเทพประจำฟ้า ก็เอาผู้ถูกบูชาผีเผาเพื่อให้เกิดกลิ่นของเนื้อที่ถูกเผาลอยไปบนฟ้า จะได้กระทบจุมูกเทวดาผู้รับบูชา ทั้งนี้ เพื่อให้เทวดาโปรดปราน จะได้บันดาลให้เกิดความสุขและผลดีแก่ตนนั่นเอง

3. การบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) การบูชาบรรพบุรุษเป็นความเชื่อถือศรัทธาของมนุษย์ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) มีความเห็นว่า มนุษย์มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณและได้นำวิญญาณมาใส่ให้แก่วีรบุรุษหรือผู้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่มนุษยชาติ วิญญาณจึงแสดงออกมาทางรูปเคารพคือเทวดา หรือเทพเจ้า เช่น เทพเจ้าของกรีก เป็นต้น แต่เดิมคงได้แก่เจ้าผู้ครองนครที่ทำประโยชน์ให้แก่มหาชน จึงเป็นที่เคารพบูชาของชนทั้งหลาย เมื่อตายไปแล้วจึงได้รับการยกย่องเป็นเทพเจ้า เช่นเดียวกับเทพเจ้าแห่งพระอาทิตย์ พระจันทร์ และดวงดาวต่าง ๆ การยกย่องคนที่ตายแล้วเป็นเทพเจ้านั้นตรงกับความเชื่อของจีนที่ยกย่องบูชาวีรบุรุษ จะเห็นได้จากการสร้างศาลเจ้ากวนอู

ไว้เพื่อบูชา (กวนอู—เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์) อย่างไรก็ตาม การที่เราได้ทราบความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาบรรพบุรุษนี้ เนื่องมาจากการค้นคว้าด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ โดยการขุดพบซากศพของมนุษย์ นักโบราณคดีได้พบเครื่องบูชาศพ การตกแต่งหลุมฝังศพ และเชื่อว่ามนุษย์ตายแล้วไม่สูญ ยังมีวิญญาณเหลืออยู่ วิญญาณนั้นได้ออกจากร่าง เมื่อถึงเวลากำหนดวิญญาณนั้นก็จะกลับเข้าสู่ร่างเดิมกลับมาเกิดใหม่ จึงมีการรักษารูปศพให้คงเดิมไว้และเก็บรักษาข้าวของเครื่องใช้ของผู้ตายให้คงอยู่ด้วย

ความเชื่อในเรื่องการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษนี้เกิดจากเหตุ 2 ประการ คือ

1. เคารพบูชา เพราะเกรงกลัววิญญาณนั้นจะทำร้ายตนและลูกหลาน

2. เคารพบูชา เพราะความกตัญญูรู้คุณของบรรพบุรุษ จะเห็นได้จากการเก็บศพของชาวอียิปต์โบราณ การบูชาบรรพบุรุษของจีน การบูชาเทพเจ้าของกรีก เป็นต้น

การบูชากราบไหว้บรรพบุรุษ เป็นมูลเหตุให้เกิดเทพเจ้าประจำครอบครัว ประจำท้องถิ่น และประจำชาติขึ้น

4. การนับถือเทพเจ้าหลายองค์ (Polytheism) เนื่องจากการบูชาบรรพบุรุษ จึงทำให้เกิดความเชื่อถือศรัทธาเทพเจ้าหลายองค์ขึ้น บางพวกอาจนับถือพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกอาจนับถือพระนารายณ์ พระอินทร์ พระอิศวร และบางพวกอาจนับถือพร้อมกันหลายองค์ เช่น ประเทศอียิปต์โบราณ มีเทพเจ้าแห่งแม่น้ำไนล์ เทพเจ้าแห่งดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เทพเจ้าแห่งความตาย เป็นต้น ในประเทศกรีกโบราณ ก็มีการนับถือเทพเจ้าหลายองค์ เทพเจ้าเหล่านั้นได้แก่ เทพเจ้าอะปอลโล เทพเจ้าซีอุส เทพเจ้าในเซคอน ฯลฯ

5. การนับถือเทพเจ้าองค์เดียว (Monotheism) การนับถือเทพเจ้าองค์เดียวนั้น เกิดขึ้นเพราะมนุษย์เป็นหัวหน้าควบคุมคนให้เป็นหมู่เป็นเหล่าและได้ประกาศสั่งสอนคนของตนโดยอ้างอำนาจของเทพเจ้าว่าเทพเจ้านั้นเป็นผู้สร้างโลกเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ สามารถบันดาลสิ่งใดๆ ได้ตามความประสงค์ของพระองค์ เช่น บัญญัติ 10 ประการ เป็นอำนาจของพระยะโฮวาตามที่โมเสสอ้าง ศาสนาอิสลามก็นับถือพระอัลลอฮ์องค์เดียว ศาสนายิวก็มีเทพเจ้าองค์เดียว คือพระพรหม และจีนก็มีเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์องค์เดียว คือเจ็กเซียนฮ่องเต้

ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งวรรณกรรม

ศาสนานอกจากเชื่อมความสัมพันธ์ในหมู่คณะ ยังทำให้ความเชื่อถือของเดิมซึ่งดูแห้งแล้ง กลับเป็นมีความสุขสดชื่นมีชีวิตจิตใจขึ้น เพราะด้วยเรื่องศิลปะ สถาปัตยกรรมอันเกี่ยวกับการสร้างโบสถ์วิหารและปูชนียสถานในศาสนา ประติมากรรมอันเกี่ยวกับการสร้างรูปเคารพ จิตรกรรมอัน

เกี่ยวกับการแสดงภาพทางศาสนา คุรียงค์คนตรีอันเกี่ยวกับการบรรเลงเป็นทำนองเพลงในพิธี
วรรณคดี อันเกี่ยวข้องกับด้อยคำสำหรับสวดสวดและนาฏกรรมอันเกี่ยวกับการแสดงเรื่องราวบูชาเทพเจ้า
ในงานอันเป็นเทศกาลเหล่านี้ เป็นอันกล่าวได้ว่า ศิลปะแต่เดิมมีกำเนิดมาจากศาสนาทั้งสิ้น²

ด้วยความบังคาลใจของผู้ที่เชื่อมั่นในศาสนา จึงทำให้เกิดวรรณกรรมขึ้นเป็นจำนวนมาก
ซึ่งพอจะแยกได้เป็นหัวข้อใหญ่ๆ ได้ 5 ประเภท คือ

1. บทสวด บทอ้อนวอน บทสวดุติ วรรณกรรมเหล่านี้ดั้งเดิมคงเกิดจากการท่องจำ
หรือว่าปากเปล่า (มุขปาฐ) สันสอนสืบต่อกันมา ภายหลังจึงได้จารึกเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้น เช่น
โอวาทปาติโมกข์ บทสรรเสริญพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พระสูตรต่างๆ ฯลฯ
ของพระพุทธศาสนา มหาकाพย์มหาภารตะ มหาकाพย์รามายณะ กาพย์รฆวงศ์ (พรรณนาถึงประวัติ
และสวดุติเกียรติคุณของพระราม) และกุมารสมภพ (กำเนิดของพระขันธกุมาร) ของกาลิทาส บท
ละครเรื่อง อุตตรรามจริต (เรื่องราวตอนปลายของพระราม) ของภวภูติ กิตโควินท์ (ทะเลแห่ง
วีรกรรมของพระราม) ของคุลสีทาส ภควัทคีตา (บทเพลงแห่งชีวิต) บทสวดุติเกียรติคุณ ของพระ-
ภฤชณะ ของศาสนายินดู มหาकाพย์ Iliad และ Odyssey ของ Homer สวดุติเทพเจ้าของกรีก
ลิลิตโองการแช่งน้ำ จันท์คุษฎีสังเวยต่างๆ วรรณกรรมเหล่านี้มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมภายหลังเป็น
อันมาก

2. คัมภีร์ของศาสนา คัมภีร์ของศาสนานับเป็นวรรณกรรมชิ้นสำคัญยิ่ง ในพุทธศาสนา
ได้แก่ พระไตรปิฎก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ

ก. วินัยปิฎก ได้แก่ระเบียบข้อบังคับสำหรับภิกษุสงฆ์

ข. สุตตันตปิฎก ได้แก่พระพุทธรวณะของพระพุทธเจ้า

ค. อภิธรรมปิฎก ได้แก่คำสอนชั้นสูง หรือปรัชญาของพุทธศาสนา

สำหรับพุทธศาสนา นิกายมหายาน ได้แก่ คัมภีร์มหาวิสดุ คัมภีร์ลลิตวิสดุ และคัมภีร์
พุทธจริต

ในศาสนายินดู ได้แก่ พระเวท ประกอบด้วยคัมภีร์ 4 ประเภทคือ

ก. ฤคเวท คือ ชุมนุมบทประพันธ์ที่ว่าด้วยบทสวดุติเทพเจ้า

ข. ยชุรเวท คือ ชุมนุมบทประพันธ์ที่ว่าด้วยพระสูตร สำหรับใช้ในพิธีบูชาโย

ค. สามเวท คือ ชุมนุมบทประพันธ์ที่ว่าด้วยบทสวดขับร้อง

² เสฐียรโกเศศ, ศาสนาเปรียบเทียบ (พระนคร: บรรณาคาร, 2502), หน้า 85

ง. อารยวัฒนธรรม คือ ชุมชนบทประพันธ์ที่วาดด้วยมนตร์หรือคาถาด่าง ๆ นอกจากนั้นยังมี คัมภีร์ปุราณะ คัมภีร์ตันตระ คัมภีร์ธรรมศาสตร์ ฯลฯ

3. ประวัติศาสตร์และสาวก วรรณกรรมที่เกิดจากการจดบันทึกเรื่องราวของศาสนา และสาวก มีอยู่เป็นจำนวนมากทุกศาสนา สำหรับพุทธศาสนาได้บันทึกประวัติของศาสดาไว้ใน พระไตรปิฎก และพุทธศาสนาฝ่ายนิกายมหายานได้บันทึกประวัติของศาสดาไว้อย่างละเอียดในคัมภีร์ พุทธจรีต วรรณกรรมประเภทนี้ในสมัยหลัง ๆ มีผู้เขียนเพิ่มเติมอีกเป็นอันมาก เช่น พุทธประวัติ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระปฐมสมโพธิกถาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มหาเวสสันดรชาดก มหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้เขียนวรรณกรรมที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสาวกของศาสดา เช่น นันทโศปันทสูตรคำหลวง อานนท์พุทธอนุชา นันทะปชาบดี เป็นต้น

4. คำสอนของศาสนา วรรณกรรมที่เกิดจากคำสอนของศาสนาในศาสนาต่าง ๆ มีผู้เขียนขึ้นมากมายและมักจะแทรกในวรรณกรรมทางโลกด้วย วรรณกรรมที่เป็นคำสอนของพุทธศาสนาของไทยเรา ได้แก่ ชาดกต่าง ๆ ไตรภูมิกถา ลิลิตพระลอ ฯลฯ และวรรณกรรมในสมัยหลัง เช่น กามนิศ ของเสฐียรโกเศศและนาคะประทีป ได้ร่มาสาวพัศตร์ ของสุชีพ ปุญญานุภาพ ทางสายกลาง ของปัญญานันทะภิกขุ พุทธวิธีครองใจคนและช่างสาร งูเห่า ช้างแก้ว เมียรัก ของ พ.อ. ปิ่น มุกกันต์ เป็นต้น

5. แสดงความรุ่งเรืองของศาสนา วรรณกรรมประเภทนี้มักแทรกอยู่ในวรรณกรรมอื่น ๆ ทั่วไป เช่น ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง นางนพมาศ โคลงนิราศหริภุญไชย บุนนาคไหวคำฉันท์ ฯลฯ

วรรณกรรมศาสนานั้น จะยังคงเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตราบใดที่คนยังนับถือศาสนา และมีผู้สืบทอดสั่งสอนศีลธรรมอยู่ การสั่งสอนศาสนาและศีลธรรมโดยตรงนั้น บางครั้งอาจยังชักจูงใจให้คนเชื่อถือโดยแท้จริงมิได้ จำเป็นต้องสั่งสอนโดยทางอ้อมด้วยการยกตัวอย่างชี้แจงให้เห็นคติธรรม จึงเกิดเป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนาขึ้น